

УДК 911.3:32

ШИШАЦЬКИЙ В.Б.

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ
ВИБОРІВ В УКРАЇНІ: ПАРЛАМЕНТСЬКИХ 2004 РОКУ ТА
ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ 2006 РОКІВ**

Постановка проблеми. Президентські вибори в Україні 2004 року через їх вкрай напружений і суперечливий характер, що врешті решт призвели до революційних подій під назвою «Помаранчева революція» стали відомі всьому світові. Після цих виборів владна вертикаль в державі зазнала істотних змін, а нова президентська команда задекларувала шлях до демократичних перетворень. Проте, нова команда безконфліктно пропрацювала лише півроку, після чого її постійно супроводжували скандали. Яким чином всі ці події вплинули на зміни в електоральних уподобаннях населення, чи змінилась електоральна структура окремих макрорегіонів України за результатами парламентських виборів 2006 року і покликане визначити це дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблематики. Певний сплеск інтересу до електоральної географії в Україні спостерігався в 90-х роках у працях О. Шаблія і М. Дністрянського, що було зумовлено становленням незалежної Української держави та спробою заповнити «білі плями» в суспільно-

географічних дослідженнях України, які були б спрямовані на аналіз територіальної диференціації електоральних уподобань населення держави. Після цього було захищено дві кандидатських дисертації з електоральної географії окремих регіонів країни і на цьому, дослідження практично припинились.

Виділення невивчених сторін проблематики. Зважаючи на брак публікацій з електорально-географічної проблематики за будь-якими напрямками, практично немає достатньо вивчених тем з електоральної географії України.

Мета і завдання статті. Основна мета публікації – з'ясувати, наскільки змінилися електоральні уподобання населення по Україні в цілому та по окремих її регіонах. Для цього ставимо такі завдання: 1) визначити головні особливості перебігу президентських виборів 2004 року, особливо у I турі і в розрізі макрорегіонів; 2) визначити такі ж самі показники для парламентських виборів 2006 року; 3) порівняти результати президентських і парламентських виборів; 4) проаналізувати основні електорально-територіальні зрушення і зробити висновок про їх істотність; 5) визначити основні електоральні ніші політичних ідеологій та порівняти їх у динаміці; 6) зробити загальні висновки про зміни електорально-географічної ситуації в державі за вказаний період.

Основний виклад матеріалу. Як відомо, президентські вибори в Україні були фактично зведені до протистояння лише двох основних кандидатів – підтримуваного владою проросійського Януковича і підтримуваного правоцентристською опозицією прозахідного Ющенка. Решта кандидатів на цих виборах виконували роль статистів, лише електоральні результати кандидата від СПУ Мороза та кандидата від КПУ Симоненка можна розглядати як більш-менш значимі. Цих чотирьох кандидатів, а також партії, за підтримки яких вони висувалися, і візьмемо для подальшого аналізу.

Оскільки результати II туру президентських виборів були істотно спотворені, а на результати переголосування II туру істотний вплив мали події "помаранчевої революції", а також тому, що вибір у цих турах обмежувався лише двома кандидатами, приділимо основну увагу I туру.

Як відомо, мінімальну перевагу у I турі президентських виборів 2004 року отримав В. Ющенко, який набрав 39,9% голосів виборців, всього на 0,6% відстав В. Янукович, О. Мороз заручився підтримкою 5,8% виборців, а за П. Симоненка проголосували майже 5,0% електорату. З решти двох десятків кандидатів лише Н. Вітренко набрала більше 1%, результати інших кандидатів у президенти були іще скромнішими.

Розглянемо територіальні особливості голосування за чотирьох основних кандидатів по макрорегіонах України більш детально. Зазначимо, що до трьох електорально-географічних макрорегіонів України відносяться: Західний (7 областей, які до 1939-45 рр. не входили до складу СРСР), Центральний (10 областей включно із м. Києвом, історично заселені українцями і останні століття входили до складу Російської імперії та СРСР) та Східно-Південний (10 областей, включно із АРК та м. Севастополем, які заселялись і освоювались у XVII-XIX ст., мають строкатий етнічний склад, високий рівень урбанізації та русифікації населення). Докладну інформацію про територіальні особливості голосування у I турі президентських виборів 2004 року та на парламентських виборах 2006 року можна бачити в таблиці 1.

Результати Віктора Ющенка у I турі були (див. також табл. 1) по Західному макрорегіону 78%, по Центальному – майже 54%, по Східно-Південному –

Таблиця 1

Порівняння результатів голосування за головних кандидатів на посаду президента у І турі в 2004 році та за партії, які підтримували цих кандидатів, на парламентських виборах 2006 року

Кандидати і партії	Віктор Янукович і партії, що його підтримували			Віктор Ющенко і партії, що його підтримували			Олександр Мороз і СПУ			Петро Симоненко і КПУ		
Регіони	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Крим	69,2	59,5	-9,7	12,8	17,6	4,8	1,0	1,2	0,2	6,7	4,5	-2,2
Вінницька	16,0	8,9	-7,1	59,7	56,2	-3,5	12,8	14,6	1,8	3,9	3,4	-0,5
Волинська	10,5	5,1	-5,4	77,2	72,9	-4,3	3,2	4,0	0,8	2,1	2,2	0,1
Дніпропетров.	49,7	46,4	-3,3	18,7	21,2	2,5	5,3	3,8	-1,5	10,6	5,7	-4,9
Донецька	86,7	74,8	-11,9	2,9	4,3	1,4	1,3	3,8	2,5	3,3	3,1	-0,2
Житомирська	29,2	19,1	-10,1	43,5	45,1	1,6	10,3	8,9	-1,4	6,3	5,3	-1,0
Закарпатська	37,8	19,8	-18,0	46,6	50,1	3,5	2,0	3,6	1,6	1,5	1,3	-0,2
Запорізька	55,7	53,4	-2,3	16,6	17,2	0,6	5,3	3,0	-2,3	8,8	5,4	-3,4
Івано-Франків.	4,5	2,0	-2,5	89,0	84,2	-4,8	1,4	2,2	0,8	0,7	0,6	-0,1
Київська	16,7	11,1	-5,6	59,7	60,2	0,5	9,4	10,1	0,7	3,3	2,3	-1,0
Кіровоградська	31,5	20,7	-10,8	37,1	40,7	3,6	13,8	9,8	-4,0	7,3	6,1	-1,2
Луганська	80,0	75,9	-4,1	4,5	6,1	1,6	1,9	1,2	-0,7	5,8	4,5	-1,3
Львівська	5,8	3,3	-2,5	87,3	79,8	-7,5	1,6	2,2	0,6	0,8	0,7	-0,1
Миколаївська	54,0	50,8	-3,2	17,9	19,5	1,6	5,4	4,8	-0,6	7,8	5,7	-2,1
Одеська	53,4	49,3	-4,1	17,3	17,3	0,0	8,5	6,3	-2,2	6,7	3,2	-3,5
Полтавська	26,0	21,3	-4,7	43,6	42,6	-1,0	15,4	12,7	-2,7	5,6	5,4	-0,2
Рівненська	16,1	7,8	-8,3	69,3	67,0	-2,3	5,2	6,5	1,3	2,3	1,9	-0,4
Сумська	25,7	11,7	-14,0	52,7	54,8	2,1	7,3	10,9	3,6	4,0	5,4	1,4
Тернопільська	5,5	2,4	-3,1	87,5	82,0	-5,5	2,0	3,6	1,6	0,5	0,4	-0,1
Харківська	57,4	52,8	-4,6	15,4	19,6	4,2	5,3	2,8	-2,5	7,9	4,6	-3,3
Херсонська	37,4	40,3	2,9	32,1	28,7	-3,4	7,3	4,8	-2,5	10,0	6,8	-3,2
Хмельницька	21,1	10,7	-10,4	57,9	58,0	0,1	7,1	9,2	2,1	4,1	3,1	-1,0
Черкаська	17,9	11,0	-6,9	57,7	53,5	-4,2	11,8	14,0	2,2	4,3	4,4	0,1
Чернівецька	17,9	13,7	-4,2	66,6	61,3	-5,3	2,7	4,5	1,8	2,6	1,7	-0,9
Чернігівська	24,5	16,4	-8,1	43,4	47,5	4,1	16,3	12,8	-3,5	5,2	5,4	0,2
Київ	14,6	13,1	-1,5	62,4	59,3	-3,1	5,4	5,5	0,1	3,1	3,0	-0,1
Севастополь	73,5	65,7	-7,8	6,0	7,3	1,3	1,2	0,8	-0,4	8,8	4,8	-4,0
по Україні	39,3	33,1	-6,2	39,9	39,7	-0,2	5,8	5,7	-0,1	5,0	3,7	-1,3
ЗАХІД	11,9	6,6	-5,3	78,0	74,5	-3,5	2,4	3,5	1,1	1,3	1,1	-0,2
ЦЕНТР	21,1	14,1	-7,0	53,6	53,8	0,2	10,4	10,6	0,1	4,4	4,2	-0,3
СХІД і ПВД.	65,0	59,8	-5,2	12,7	14,7	2,0	4,0	3,4	-0,6	7,0	4,6	-2,5

Цифровими скороченнями в таблиці позначені: 1) голоси за Януковича в І турі 2004 року; 2) голоси за партії, які входили до коаліції на підтримку Януковича (ПР і СДПУ(о)); 3) динаміка голосів Януковича у 2004 р. та партій, які його підтримували у 2006 р.; 4) голоси за Ющенка в І турі 2004 року; 5) голоси за партії, які входили до коаліції на підтримку Ющенка (НУ, БЮТ, УНБ-КП, Пора-ПРП); 6) динаміка голосів Ющенка у 2004 р. та партій, які його підтримували у 2006 р.; 7) голоси за Мороза в І турі 2004 року; 8) голоси СПУ в 2006 р.; 9) динаміка голосів Мороза у 2004 р. та СПУ в 2004 р.; 10) голоси за Симоненка в І турі 2004 року; 11) голоси КПУ в 2006 р.; 12) динаміка голосів Симоненка у 2004 р. та КПУ в 2004 р.;

менше 13%. При цьому максимальні коливання по окремих регіонах становили від менше 3% у Донецькій області до 89% - в Івано-Франківській (більше як у 30 разів). Віктор Ющенко отримав перевагу у всіх регіонах Заходу (перевага на Януковичем в середньому складала 6,5 разів) та Центру (перевага у 2,5 рази) та програв у всіх регіонах Сходу і Півдня (перевага Януковича в середньому

складала більше 5 разів).

Результати Віктора Януковича у I турі були (див. також табл. 1) в Західному макрорегіоні менше 12%, Центральному – 21%, Східно-Південному – 65%. При цьому максимальні коливання по окремих регіонах становили від 4,5% в Івано-Франківській області до майже 87% - у Донецькій (майже 20 разів). Віктор Янукович, відповідно, з помітним або й великим відривом переміг у всіх регіонах Сходу і Півдня та програв у всіх регіонах Центру і Заходу.

Олександр Мороз, традиційно, зібрав найбільшу кількість голосів у Центральному макрорегіоні – 10,4%, тоді як на Сході і Півдні – 4%, а на Заході – 2,4%. Максимальні розбіжності результатів по регіонах становили у Мороза більше 16 разів (від 1% в АРК до понад 16% в Чернігівській області). В жодному із регіонів кандидат не піднімався вище 3-го місця, і лише в деяких сільських виборчих округах центрально-українських областей випереджав Януковича.

Петро Симоненко набрав найбільшу кількість голосів на Сході і Півдні – 7%, 4,4% - у Центрі і лише 1,3% - на Заході. Вкрай низькі результати кандидата у порівнянні із результатом очолюваної ним КПУ в 2002 році пояснюються тим, що більшість електорату комуністів вже у I турі переорієнтувалась на підтримку більш популярного кандидата – Януковича. Максимальні розбіжності результатів по регіонах становили у Симоненка більше 21 разу (від 0,5% в Тернопільській до майже 11% у Дніпропетровській). В областях Донбасу та в Севастополі результат Симоненка був 2-м (з мінімальною перевагою над Ющенком і великим відставанням від Януковича), у решті областей Східно-Південного макрорегіону (крім Одеської) – 3-м, в усіх областях Центру і Заходу – не вище 4-го місця.

Таким чином, за результатами президентських виборів 2004 року в Україні вкрай чітко зафіксувався розподіл (як по “вододілу”) областей на просхідні (Схід і Південь, де підтримку отримували кандидати від партій, які виступали з проросійською риторикою) та прозахідні (Центр і Захід, де підтримку мали кандидати від партій, які виступали із прозахідною риторикою); крім того, в Центральному макрорегіоні більш високу підтримку мали кандидати від партій з поміркованою, більш нейтральною риторикою, на кшталт Мороза.

Розглянемо тепер результати парламентських виборів 2006 року у розрізі тих партій та блоків, які у 2004 році підтримували одного із чотирьох вище зазначених кандидатів. У випадку із Морозом та Симоненком – це партії, які вони очолюють – СПУ і КПУ відповідно; для Януковича – це партія Регіонів та СДПУ(о); для Ющенка – це відразу чотири блоки, на які розкололася колишня коаліція “Сила народу” (БЮТ, “Наша Україна”, УНБ Костенка Плюща та “Пора-ПРП”). На нашу думку, саме ці партії і блоки презентують чотири основних електоральних ніші в Україні: ліву комуністичну просхідну (КПУ), ліберальну просхідну (ПР, СДПУ(о)), лівоцентристську нейтральну (СПУ), національно-консервативну та національно-ліберальну прозахідну (НУ, Батьківщина, УНП, ПРП, Пора та інші).

Перше місце із значним відривом від конкурентів на парламентських виборах 2006 року здобула партія Регіонів (32,1%), яка змогла пережити поразку 2004 року, уникла розколів, згуртувалася і залучила на свій бік чимало відомих політиків і громадських діячів зі сторони. Інша потужна раніше партія СДПУ(о) провалила виборчу кампанію, набравши всього 1%. Спільний результат двох партій даної електоральної ніші складає біля 33%. Це на понад 6% менше, ніж результат Януковича у I турі, але при цьому слід пам'ятати, що частково

результат 2004 року формувався у незаконний спосіб (чого у 2006 році як масового явища зафіксовано не було), а також те, що в 2004 році частина лівого електорату підтримувала Януковича вже у I турі (в 2006 році ці люди голосували за “свої” партії). Тому, можемо вважати, що дана електоральна ніша в цілому збереглася і наразі представлена практично однією потужною партією. У регіональному розрізі результат даних партій скоротився в середньому на 5-7% по всіх макрорегіонах і становить майже 60% на Сході і Півдні, понад 14% у Центрі і менше 7% - на Заході. Максимальні розбіжності у результатах по областях становлять 38 разів (від 2% у Тернопільській до 76% - у Луганській). Найбільш негативною динаміка партій була у тих регіонах, де в 2004 р. найпотужніше працював адмінресурс – Закарпатській, Сумській, Донецькій, Кіровоградській, Хмельницькій та Житомирській, єдина область із невеликою позитивною динамікою – Херсонська.

Партії, які в 2004 році входили до коаліції “Сила народу” сукупно набрали в 2006 році 39,7%, що на 0,2% менше, ніж у 2004 році. Такий результат свідчить про значну стійкість даної електоральної ніші, а перше місце опозиційного до Президента Ющенка БЮТ свідчить про те, що ця електоральна ніша не є нішею Ющенка, а нішею політико-ідеологічною. Через розпорошеність сил та розбрат між собою два із чотирьох “помаранчевих” блоки до парламенту не потрапили. Незначно змінилися і макрорегіональні пропорції популярності партій: найбільше скорочення – 3,5% - на Заході (де відчувалось найбільше розчарування у діях представників даних партій та Президента), практично незмінний результат у Центрі і певне зростання – на 2% на Сході і Півдні, що можна пояснити як проривом інформаційної блокади, значним послабленням адмінресурсу, а також вдалою виборчою кампанією опозиційної БЮТ, на яку переорієнтувалась навіть частина вчорашніх “біло-блакитних”. Максимальні розбіжності у результатах по областях становлять майже 20 разів (від понад 4% у Донецькій до понад 84% - в Івано-Франківській). Найбільш негативною динаміка партій була у тих регіонах, де в 2004 р. був отриманий найвищий результат – Львівській, Тернопільській, Чернівецькій, Івано-Франківській, де втрати становили 5-7%; найбільш позитивна динаміка була зафіксована в Криму, Харківській, Кіровоградській, Чернігівській і Закарпатській областях, де приріст голосів становив 3,5-5%.

Соціалістична партія України набрала на парламентських виборах 2006 року всього на 0,1% менше, ніж Мороз у 2004 році. При цьому у своєму базовому Центральному макрорегіоні результат партії навіть незначно зріс (на 0.1%); позитивною для СПУ також була й динаміка електоральних симпатій на Заході (+1,1%), але негативною – на Сході і Півдні (-0,6%), попри залучення до списку партії багатьох відомих підприємців і державних діячів, що походять саме з цього регіону. Максимальні розбіжності у результатах по областях становлять більше 18 разів (від майже 15% у Вінницькій області до 0,8% у Севастополі). Найбільш негативна динаміка у порівнянні до 2004 р. зафіксована в Кіровоградській, Чернігівській, Харківській, Херсонській, Запорізькій областях (-2-4%), найбільш позитивна – у Сумській, Донецькій, Черкаській і Хмельницькій (+2-2,5%).

Комуністична партія України продовжила втрачати свій електорат, її результат у 2006 р. був нижчим за результат Симоненка у 2004 році на 1,3%. За такої динаміки на наступних виборах партія може не потрапити до парламенту. Найбільші втрати комуністів припали на свій базовий Східно-Південний регіон (-2,5%), де голоси партійного електорату перетекли до більш радикального блоку

Н. Вітренко, втрати у Центрі і Заході були порівняно незначними і склали 0,3 і 0,2% відповідно. Максимальні розбіжності у результатах по областях становлять 17 разів (від майже 7% у Херсонській області до 0,4% у Тернопільській). Єдиний регіон з вираженою позитивною динамікою – Сумська область, ще в 10 регіонах результат практично не змінився, в 16 регіонах результати помітно впали. Водночас, говорити про повне падіння рівня популярності лівих партій є передчасним, оскільки з урахуванням результатів ліво-радикального блоку Н. Вітренко, сукупний результат лівих і ультралівих партій у 2004 і 2006 роках є практично незмінним (6,4% та 6,6% відповідно).

Висновки, перспективи. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що на сьогоднішній день в Україні сформувались чотири досить якісно виражені електоральні ніші, які сукупно представлені близько десятком чи трохи більше політичних партій (з майже 130 партій офіційно зареєстрованих Мінюстом).

Всі із зазначених електоральних ніш мають яскраво виражену територіальну специфіку, яка найбільшою мірою залежить від історії розвитку тих чи інших регіонів України, етнічної, лінгвістичної та конфесійної структури населення, рівня політичної культури і політичної грамотності тощо.

Територіально електоральні ніші зазначених партійно-політичних ідеологій є доволі сталими, мало змінюються у часі і просторі.

В Україні чітко виділяються три електорально-географічні макрорегіони, кожен із яких має свою специфіку. При цьому відмінності між Західним і Центральним регіоном поступово згладжуються, тоді як відмінності між Центральним і Східно-Південним регіоном є різкими і контрастними.

Існуючий і подальший розвиток електорально-географічної ситуації в Україні серйозно загрожує регіональній стабільності, необхідні реальні політичні кроки зі зближення позицій «сходу» і «заходу», пошук прийнятних компромісів.

Territorial distinctions in electoral moods of the population of Ukraine for the period of 2002-2006 are compared. Dynamics of territorial changes of electoral preferences of the population of Ukraine is analyzed. Are examined in changes of distinction in electoral structure of macroregions of Ukraine.